

УДК (330.341.1)334.012.64

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ МАЛОГО ІННОВАЦІЙНО АКТИВНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Лазарева Є.В., Попова А.О., Бутенко А.І.

Розглянуто основні форми підтримки і стимулювання малого інноваційно активного підприємництва, які використовують в практиці розвинених країн світу.

Актуальність проблеми. Оцінка інноваційного потенціалу МПП областей Українського Причорномор'я показала [1] – незважаючи на визнання у світі значення і ролі малого підприємництва та його потенціалу в розвитку інноваційної сфери й економіки в цілому, цей сектор підприємництва не став пріоритетним і не набув належного розвитку.

Вітчизняна економіка також демонструє низький ступінь залучення підприємництва в інноваційний процес, незважаючи на те, що модернізація і технологічний розвиток економіки є офіційно заявленим стратегічним пріоритетом держави. Так, Державною програмою активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [2] стратегічні завдання державної політики щодо розвитку інноваційної економіки, проведення технологічної модернізації реального сектору народногосподарського комплексу, які стосуються безпосередньо інноваційно активного підприємництва, сформульовані таким чином:

— Розробка та впровадження новітніх технологій, спрямованих на розвиток внутрішнього виробництва та інноваційної економіки.

— Створення банку розвитку з метою стимулювання та підтримки розвитку пріоритетних сфер економіки, інвестиційних та інноваційних проектів, залучення для їх фінансування довгострокових зовнішніх інвестицій в економіку держави.

Вирішення цієї проблеми вимагає модернізації і суттєвих змін в діяльності існуючих інститутів, створення нових структур в умовах діючого інституційного середовища.

Пошук механізмів і форм дії інституційних перетворень на формування інноваційних відносин, визначення впливу динаміки їх змін на використання інноваційного потенціалу підприємництва, як невід'ємної частини загального потенціалу підприємництва, набуває надзвичайну актуальність, стає одним із першочергових стратегічних завдань соціально-економічного розвитку країни та її регіонів.

Метою статті є дослідження досвіду підтримки і стимулювання діяльності малих підприємств, які займаються інноваційною діяльністю (МПП), і можливості адаптації позитивного досвіду до діяльності вітчизняних підприємств.

У розвинених країнах сформувалися і чітко функціонують системи стимулювання різних етапів інноваційного процесу (починаючи з досліджень і закінчуючи ринковим просуванням нових технологій, товарів і послуг), які включають методи та інструменти підтримуючої дії, що дозволяють охопити значний спектр видів діяльності. Враховуючи, що неможливо узагальнити досвід регулювання розвитку інноваційних процесів, накопичений у різних країнах, визначимо найбільш ефективні заходи, спрямовані переважно на розвиток малого інноваційно активного підприємства.

Основні форми підтримки і стимулювання інноваційної діяльності МСП, використовувані в розвинених країнах, можна звести до таких.

Пряме фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських і робіт (НДДКР) із створення і використання інновацій у формі субсидій на розробку і просування нових технологій, товарів і послуг, які зазвичай складають близько 50% сукупних витрат підприємств на такі цілі (США, Франція, ін.). Значну частину цих витрат використовують для стимулювання інноваційної діяльності МП [3].

Наприклад, у Німеччині в загальному обсязі державних субсидій, що направляються на фінансування винахідництва в промисловості, частка МП складає близько 30%. У Великобританії створена спеціальна державна програма, за допомогою якої здійснюється субсидування витрат малих інноваційних підприємств на НДДКР. Найбільш поширеною формою субсидій останніми роками є гранти, які надаються як державою, так і різними міжнародними і громадськими організаціями, а також спеціальними фондами за допомогою фінансування інноваційних проектів на конкурсній основі.

Пільгове кредитування інноваційної діяльності, здійснюване, як правило, на певних умовах, яке передбачає повну або часткову компенсацію банківських відсотків із спеціальних фондів або державного бюджету. Такий метод стимулювання набув найбільшого поширення в Західній Європі. Наприклад, в Німеччині МП, які вкладають кошти в модернізацію виробництва, освоєння випуску нових видів продукції або в заходи щодо раціоналізації використання енергії, надають пільгові кредити в обсязі до 50% від коштів, які витрачає на ці цілі безпосередньо підприємство, а банківські кредити на придбання нового устаткування підлягають страхуванню із державного бюджету. В Італії пільгові кредити на технологічні но-

вовведення надаються в сумі до 80% вартості інноваційного проекту на строк до 15 років.

Надання податкових пільг і канікул. Багато розвинених країн, починаючи з 60-х років минулого століття, активно використовують податкову систему для мотивації інноваційного розвитку.

У практичній діяльності в різних країнах використовують різні підходи до податкових пільг, найбільш поширеними і ефективними формами податкових пільг вважаються: зниження податкових ставок на прибуток, використовуваний на фінансування НДДКР, придбання високотехнологічного устаткування та на інші цілі, пов'язані з інноваційною діяльністю; зменшення бази оподаткування на величину витрат, спрямованих на проведення НДДКР, які в деяких країнах значно перевищують витрати на дослідження (в окремі періоди такі витрати склали, наприклад, в Сінгапурі до 200%; Австралії — 175%; Англії — 125%, для МСП — 150 %) [3]; дослідницький (інвестиційний) податковий кредит, що надає відстрочення по податкових платежах з прибутку, використовуваного на інноваційні цілі, і сприяючий зниженню загального податкового навантаження (США, Японія, Франція, Іспанія, Ірландія, Канада, Нідерланди); включення витрат на НДДКР в собівартість продукції; податкові канікули на прибуток, отриманий від впровадження інноваційних проектів, що надаються на декілька років; встановлення пільг по оподаткуванню прибутку, отриманого в результаті використання запатентованих винаходів, корисних моделей, ноу-хау та інших об'єктів інтелектуальної власності; зменшення прибутку оподаткування на суми внесків до фондів, використовуваних для інноваційної діяльності, придбання приладів і устаткування, переданого в науково-дослідну і інноваційну сфери; інші.

Наприклад, у США малі інноваційні підприємства підпадають під пільговий режим оподаткування встановленням рівня податків на 25% нижче, ніж іншим малим підприємствам. Податкове законодавство низки країн передбачає можливість відстрочення права на деякі податкові пільги, у разі неможливості їх використання внаслідок напряму прибутку на інноваційні цілі. При цьому період відстрочення може складати від одного до 15 років.

Надання податкових пільг по стимулюванню НДДКР позитивно впливає на збільшення інвестицій в дослідження і розробки з боку приватного сектора. В багатьох індустріально розвинених країнах (Англія, США, Японія, Франція, Канада, Австралія, Корея, Сінгапур, Нідерланди та ін.) податкові пільги і канікули використовують для стимулювання інноваційної діяльності.

В той же час, існуюча неоднозначність в оцінці значущості податкових пільг в активізації інноваційного процесу і труднощі, пов'язані з їх за-

стосуванням, ускладнення податкового законодавства і адміністрування відповідних пільг, привели до того, що, наприклад, такі країни як Німеччина, Фінляндія, Швеція, Ісландія відмовилися від них або використовують обмежено, а державну підтримку інноваційної діяльності здійснюють винятково через механізми субсидування діяльності господарюючих суб'єктів.

Встановлення пільгових режимів амортизаційних відрахувань зведено до встановлення прискорених строків амортизації устаткування, особливо високотехнологічного. У цих цілях строки служби устаткування зазвичай встановлюють до трьох років (для інших основних фондів такі строки складають до п'яти років). Віднесення амортизаційних відрахувань на собівартість продукції дозволяє зменшити частину оподаткування прибутку. Цей фіскальний механізм використовують в Англії, Німеччині, Франції, інших країнах. Використовують також пільгові режими амортизації наукового устаткування, які, окрім стимулюючого впливу, підвищують конкурентоспроможність наукової та інноваційної діяльності.

Підтримка діяльності венчурних фондів, що сприяє пільговому фінансуванню інноваційної діяльності. Зарубіжний досвід функціонування таких фондів показує, що їх капітал зазвичай формується за рахунок коштів приватних корпорацій, пенсійних і страхових компаній, банків, інвестиційних фондів та інших джерел.

Стимулювання венчурного фінансування здійснюється за допомогою встановлення для венчурних інвестицій пільг по ставках податків на прибутки від операцій з цінними паперами.

У ряді країн активним учасником венчурного фінансування є держава, особливо на початковому етапі розвитку цього фінансового інституту. Вона може діяти через державний венчурний фонд, який безпосередньо інвестує в інноваційні підприємства (Великобританія, Індія), або за допомогою створення «фонду фондів», що розміщує кошти до приватних венчурних фондів (Ізраїль, Фінляндія, Сінгапур), або змішано (Канада, Фінляндія, Японія). Іншою формою прямої участі держави у венчурному фінансуванні є надання державних гарантій по відшкодуванню можливих втрат від фінансування інноваційної діяльності (Західна Європа, Сінгапур, США, Японія). Безвідносно до форми участі держави у формуванні венчурного капіталу, як правило, надаються значні податкові пільги для його функціонування.

Формування інноваційної інфраструктури, основними елементами якої є консалтингова, фінансова, інформаційна та інші складові, а також спеціальні організаційні структури, що сприяють інноваційній діяльності МП: науково-технологічні парки, інноваційні бізнес-інкубатори, центри з

трансферу технологій, технополіси, кластери, інші інноваційні мережі, а також спін-офф і старт-ап компанії.

Наприклад, французький парк Софія Антиполіс (Sophia Antipolis), площа якого займає більше ніж дві тисячі гектарів. На його території розташовані офіси 1000 од. високотехнологічних європейських та американських компаній, за останні десять років створено більш ніж 10000 робочих місць. Витрати держави на створення цього технопарку склали майже 400 млн. франків, а приватні вкладення на будівництво різних споруд, промислових будов і закупівлю обладнання — значно більше цієї суми.

Наприклад, у Китаї прийнята спеціальна довгострокова програма створення технопарків, яка підтримується урядом. Усім її учасникам, незалежно від форми власності, надано пільгове оподаткування. Місцеві технопарки (більше 50 од.) у перші п'ять років не платять ніяких податків.

Допомога при патентуванні, пільги і відстрочення по оплаті патентних мит, що надаються МП, а також індивідуальним винахідникам національними патентними відомствами або із держбюджету. Для деяких категорій заявників, у тому числі для МП, фізичних осіб, встановлено пільговий рівень патентних мит (Австрія, Німеччина, США). В США з метою заохочення патентної діяльності МП з бюджетних коштів оплачується до 50% витрат, пов'язаних з отриманням охоронних документів. Близько 25% патентів видаються на вказаних умовах. В Австрії діє відстрочення або звільнення від сплати мит, якщо винахід спрямований на економію енергії тощо.

Національні патентні відомства різних країн практикують інші форми підтримки інноваційної діяльності МП переважно у вигляді інформаційних, консультаційних і організаційних послуг. Наприклад, досвід Національного інституту промислової власності Франції, який у рамках сприяння МСП в охороні і використанні інтелектуального потенціалу практикує надання послуг з пре-діагностування (pre-diagnostic) інтелектуальної власності підприємств. Вони полягають в ідентифікації відповідних об'єктів інтелектуальної власності, розробці рекомендацій по забезпеченню їх ефективного захисту і оптимального комерційного використання з метою реалізації конкурентних переваг.

Як бачимо, в більшості розвинених країн створені системи підтримки і мотивації МП до інноваційної діяльності. Наявність різних форм стимулювання дозволяє вибрати з їх різноманітності ті з них, які в найбільшій мірі відповідають специфіці діяльності і відповідному етапу життєвого циклу конкретної інновації. Поєднання вказаних напрямків з дією ринкових механізмів, що залучають приватний капітал до фінансування розробки і використання інновацій в таких країнах, привели до формування механізму, орієнтованого на технологічну модернізацію, створення виробництв, заснованих на нових знаннях і нових технічних рішеннях.

В умовах слабкої ресурсної забезпеченості вітчизняних МПП найважливішим чинником їх існування є організація своєрідної мережі підтримки.

Основні напрями підтримки цієї мережі такі:

— *фінансова підтримка* (наявність численних доступних джерел фінансування і ризикового (венчурного) капіталу);

— *організаційна* (наявність владних структур, які займаються розробкою і координацією реалізації інноваційної політики, сприяють здійсненню фінансової підтримки інноваційно активного підприємництва);

— *матеріально-технічна* (здавання в оренду і можливість купівлі, в тому числі і на пільгових умовах, засобів виробництва — будинків і споруд, техніки, наукового устаткування, транспортних засобів, копіювальної техніки т. д.);

— *інформаційна* (забезпечення можливостей користування інформаційними і технічними бібліотеками, доступу до електронних баз даних і т. д.);

— *консультаційна* (розвиток спеціалізованих послуг консультування, орієнтованих на організаторів МПП, із питань оподаткування, планування, маркетингу, відкриття бізнесу, ведення звітності, оформлення патентів тощо).

На створення мережі повинні бути спрямовані зусилля державних, регіональних, місцевих органів влади, громадськості, ВНЗів, підприємництва.

Комплекс стимулюючих заходів, що «змусить» сектор МП впроваджувати інновації, де особливий акцент зроблено на стимулювання інновації з боку попиту споживачів цієї продукції, можливо здійснити за допомогою:

— прив'язки державного фінансування до дотримання підприємствами заданих державою технологічних коридорів їх виробничої діяльності і поступового посилення довгострокових вимог до ефективності;

— розроблення та реалізація системи заходів з активізації інвестиційної діяльності комерційних банків, зацікавлення їх у довгостроковому кредитуванні, а також застосування поряд з кредитами нетрадиційних способів фінансування інноваційних проектів — лізингу, факторингу та форфейтингу, що створить необхідні умови для переміщення доходів з низькотехнологічних сегментів економіки у високотехнологічні та сприятиме переходу до інноваційного розвитку;

— збільшення потоків іноземного інвестування у вітчизняні інноваційні проекти у вигляді прямих, портфельних, венчурних, інтелектуальних інвестицій;

— фінансова підтримка стартуючим промисловим підприємцям у вигляді субвенцій (50% вартості проекту). Субсидії надаються на реалізацію інноваційних проектів: патентування, сертифікацію, випробувальну діяльність тощо;

— надання мікропозики і компенсації процентної ставки по банківських кредитах МП, що працюють в інноваційній сфері за пріоритетними напрямками;

— створення гарантійних фондів — спеціальних некомерційних фондів з наданням поруки і позики суб'єктам підприємництва реального сектору економіки для забезпечення зобов'язань за банківськими кредитами.

Заходи підтримки і стимулювання, що пропонуються, обумовлені слабкою залученістю вітчизняного підприємницького сектора в організацію і фінансування інновацій внаслідок відсутності системи мотивів і стимулів. Це пояснюється структурним перекосом в державній підтримці інноваційних відносин з боку пропозиції інновацій, а не попиту на них, відсутність мотивації представників промисловості в кардинальному технологічному оновленні і модернізації матеріально-технічної бази виробництва.

Література:

1. Бутенко А.І., Лазарева Є.В. Інноваційний потенціал регіонів Українського Причорномор'я / Регіональна економіка, № 2, 2013. - С. 106-113.

2. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ України на 2010-2014 рр. Комітет з економічних реформ при Президентові України. – [Електронний ресурс] - Режим доступу р: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.

3. Зарубежный опыт государственной поддержки инновационных малых и средних предприятий // НИ Московский центр развития предпринимательства, 2010. – 66 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа. - http://www.vneshmarket.ru/content/document_r_53C5CE2B-F73C-4DE2-9366-31DC6A60F4A8.html

Abstract

Lazareva E., Popova A., Butenko A.

The foreign experience of support of small innovatively active entrepreneurship

The article reviewed the main forms of support and stimulation of small innovatively active entrepreneurship that are used in the practice of developed countries.